

Romi u interkulturalnom okruženju

Tomić, Slaven

Undergraduate thesis / Završni rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:129068>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-06-23**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayer

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij: Povijest – Pedagogija

Slaven Tomić

Završni rad

Romi u interkulturalnom okruženju

Doc. dr. sc. Mirko Lukaš

Osijek, 2014

SAŽETAK

Romi u Europi i Hrvatskoj zbog svoje rasprostranjenosti, transnacionalnog identiteta, čine posebnu, povijesnu autohtonu manjina. Nakon tisuću godina i mnogostruko više kilometara daleko od pradomovine Indije migracijski procesi su uvjetovali značajne posljedice za romski narod. U slučajevima gdje su živjeli zajedno ili izmiješani s većinskim lokalnim pučanstvom s vremenom su gubili odrednice nacionalnog identiteta kroz asimilacijske procese, ali značajno su poboljšali životni standard. Činjenica je da su Romi pridonosili stvaranju predrasuda zadovoljavajući se kontaktima s ostalim pučanstvom, drukčijim načinom života i čuvajući plemenski jedinstvo. Tijekom prošlosti Rome su često pratili nepovjerenje, odbojnost, različite vrste diskriminacijskog odnosa i stradanja od strane okoline. Bavili su se raznim zanimanjima (putujući kovači, glazbenici, trgovci posuđem), ali i istodobno su razvijali zanatska umijeća (kovački, potkovački i kotlarski zanat, obrada metala, izrada drvenih proizvoda), te glazbeno i umjetnički nadareni. Iako se razlikuju prema jeziku (dijalektu), običajima veže zajedničko podrijetlo, tradicija, kultura i iskonska želja za slobodom.

KLJUČNE RIJEČI: interkulturalnost, izobrazba, jezik, kultura, povijest, Romi, vjera

SADRŽAJ:

1.UVOD

2.INTERKULTURALIZAM

3.DOSELJENJE ROMA

3.1.POVIJEST ROMA NA PODRUČJU HRVATSKE DO 1880.GODINE

3.2.ROMI NA PODRUČJU PODRAVINE (1880.-1941.)

4.ROMSKI PLEMENSKI I GOSPODARSKI SUSTAV

4.1.ROMSKA OBITELJ I NACIONALNI IDENTITET

5.ROMSKE ORGANIZACIJE

5.1.USTAVNO-PRAVNI POLOŽAJ ROMA U HRVATSKOJ

6.JEZIK ROMA

7.VJERA I RELIGIJA ROMA

8.ROMSKA KULTURA I UMJETNOST

9.KONCEPTUALIZACIJA SUSTAVA ODGOJA I IZOBRAZBE ROMA U HRVATSKOJ

10.ADMINISTRATIVNI USTROJ ROMSKOG ŠKOLSKOG SUSTAVA

11.SPECIFIČNI SUSTAV ODGOJA I IZOBRAZBE ZA ROME U HRVATSKOJ

12.IZLOŽENOST ROMA VIKTIMIZACIJI KAZNENIM DJELIMA

13.ZAKLJUČAK

14.LITERATURA

1. UVOD

Ovaj rad opisuje Rome kao posebnu plemensku grupu naroda koja vuče podrijetlo iz Indije. U ovom radu govorit će se općenito o pojmu interkulturalizma, koji označava i naglašava različitost i interakciju među tradicionalnim stanovništvom i migracijskom skupinom naroda. Na samom početku rada govorit se o doseljenju Roma, o njihovoj kulturi i umjetnosti, jeziku, religiji i vjeri te plemenskom, odnosno gospodarskom sastavu. Rad govori o strukturi njihove obitelji i nacionalnom identitetu koji je specifičan i drukčiji od hrvatskog kulturnog europskog okruženja, nadalje o odgoju i izobrazbi romske manjine kroz školski sustav u Republici Hrvatskoj. Pošto su Romi narod koji migrira i koji se stalno seli, često ih se smatra neradnicima i neurednima. Napominju se i romske organizacije koje su tu da pomognu romskoj manjini da se asimilira ili istaknu interkulturalnu različitost. Treba dodati da su Romi često smatrani kriminalcima i izloženi viktimizaciji kaznenim djelima, te se mislilo da narušavaju prosperitet u pojedinoj okolini ili društvu. Stoga treba još napomenuti da su njihova prava utvrđena zakonima i propisima u samom ustavu Republike Hrvatske.

2. INTERKULTURALIZAM

Interkulturalizam je pojam koji se koristi u većini europskih zemalja, te označava priznavanje vrijednosti, stilove života pojedinca i društva, priznavanje različitosti i interakcije među kulturama. *Interkulturalizam* predstavlja razgovor, diskusiju i dijalog među kulturama koje dijele isti prostor. "Dakle *interkultralizam* označava jednakopravnu razmjenu i interakciju među kulturama koje su svjesne svoje različitosti i zajedničkih vrijednosti stvarajući pritom priliku za dijalog i međusobno obogaćivanje. (Benjak, Hadži, 2005, 58). Prema Abdallah Pretceille prefiksi «*pluri*» i «*multi*» označavaju društvene i kulturne odnose između više naroda. Dok se pojam *multikulturalizam* odnosi na pluralitet elemenata u igri, situacije suživota između različitih kultura, pojam *interkulturalnog* je dinamičan pojam i nužno ukazuje na odnos, razmjenu, na skup dinamičkih tokova koji obilježavaju susrete pojedinaca različitog kulturnog podrijetla (Benjak, Hadži, 2005, 60).

Dakle, *multikulturalnost* i *plurikulturalnost* označavaju *postojanje više kultura na istom prostoru*, dok *interkulturalnost* naglašava *odnos među kulturama i neophodnost međusobne interakcije*. Iako su europska društva svakim danom sve više plurietnička i plurikulturalna, to ne znači da su i interkulturalna. Interkulturalizam podrazumijeva suočavanje s problemima koji se javljaju u odnosima između nosioca različitih kultura, njihovo prihvaćanje i poštivanje. Prefiks «*inter*» ne znači jednostavno prisustvo ili suživot, slučajno miješanje kultura, niti zamjenu jednog oblika mišljenja drugim, već mogućnost uspoređivanja različitih mišljenja, ideja i kultura na jednom prostoru. Interkulturalizam potiče na razmišljanje o razlikama psiho-spoznajne, seksualne, etničke, kulturne, religiozne itd. prirode, o borbi protiv predrasuda, o mirnom suživotu među narodima, pojedincima ili grupama različitog podrijetla, o jednakim mogućnostima u obrazovanju (Benjak, Hadži, 2005).

Interkulturalizam putem konkretnih prilika omogućava suočavanje, komunikaciju, međusobno upoznavanje i vrednovanje, razmjene vrijednosti i modela života te društveno-etičkog poštivanja. Interkulturalnost koja će se ograničiti samo na podražavanje ili poštivanje različitog, neće dati značajnije rezultate ako se neće potruditi pronaći uvjeti za razvoj ove različitosti. Iako je neophodno, da bismo cijenili druge kulture nije dovoljno samo poznavati ih; sama činjenica ne isključuje omalovažavanje njihovih nosioca. Govorimo li o procesu prihvaćanja, potrebno je ne samo poznavati, nego i razvijati simpatiju i suradnju. Produbiti spoznaju o drugom nužno podrazumijeva i produbljanje saznanja o sebi, kako na individualnoj tako i na razini pripadajuće grupe. Biti *interkulturalno odgojen*, znači moći

razumjeti i prihvatiti osobe koje pripadaju drugim kulturama s vlastitim kulturnim identitetom (Benjak, Hadži, 2005).

3. DOSELJENJE ROMA

Romi u Europi i Hrvatskoj zbog svoje rasprostranjenosti i transnacionalnog identiteta čine posebnu, povijesnu i autohtonu manjinu. Nakon tisuću godina i mnogostruko više kilometara daleko od pradomovine Indije, migracijski procesi uvjetovali su značajne posljedice za romski narod: očuvanje u gotovo svakoj sredini, vlastitog naroda života tradicijskih i kulturnih vrijednosti ali i procese prilagodbe lokalnom socijalnom i vjerskom okružju (Hrvatić, 1996, 913).

Dva karakteristična oblika suživota oblikovala su suvremeni položaj Roma – ako su živjeli u zasebnom izoliranom ruralnom naselju, očuvali su nacionalnu i kulturnu samosvijest, uz permanentno zaostajanje i siromaštvo u odnosu na okruženje. U slučajevima gdje su živjeli zajedno ili pomiješani s većinskim lokalnim pučanstvom s vremenom su gubili odrednice nacionalnog identiteta kroz asimilacijske procese ali i značajno poboljšali životni standard. Prema povijesnim i komparativnim studijima može se potvrditi kako Romi potječu iz sjeverozapadne Indije područja oko rijeke Gangesa, a temeljni pokretači romskih migracija bile su vanjske invazije i socijalni sustav kasti zvan *VERNA*. Početak seobe zabilježili su perzijski pjesnik Firduzi 420. godine i arapski povjesničar Hamza koji Rome opisuje kao potomke plemena Lura, koji se uz pjevanje i sviranje bave kovačkim i zlatarskim zanatima. Rome se locira na području Afganistana i Perzije gdje najveći dio plemena dolazi u Tursku, prelazi Bospor i dolazi u Europu (Hrvatić, 1996, 15).

U 14.st. Romi se pojavljuju u Hrvatskoj. Prvi pisani dokument u kojemu se spominju Romi potječu iz 1362. godine Monumenta Ragusina – Dubrovnik. Spominju se i Romi u Zagrebu kao trgovci i mesari – obitelj Franciskus. Poznato je i pismo kralja Sigismunda iz 1423. godine *LITTERAS PROMOTORIAS* – u kojem Romi imaju određeni pravni dignitet. U srednjem vijeku Romi se nalaze u Puli, Dubrovniku, Šibeniku i Zagrebu kao pripadnici srednjeg i nižeg gradskog sloja te kao ravnopravna skupina žive s ostalim pučanstvom. Ali ih se često optužuje za svađu, krađu, prevare i sukobe (Hrvatić, 1996, 15).

3.1. POVIJEST ROMA NA PODRUČJU HRVATSKE DO 1880. GODINE

U ovom dijelu ističe se na koji je način romsko stanovništvo živjelo u Hrvatskoj i Podravini od njihova doseljenja u drugoj polovici 14. stoljeća do 1880. g.. Namjera nam nije detaljno analizirati povijest Roma na području Podravine do 1880. godine nego samo istaknuti neke važnije aspekte tog dijela povijesti. Romsko stanovništvo se naselilo na području Hrvatske u drugoj polovici 14. stoljeća. Živeći u Dubrovniku i Zagrebu uklopili su se kao trgovci, obrtnici i zabavljači. Određeni znanstvenici njihove migracijske putove povezuju s osmanlijskim prodorom u Europi u 14. stoljeću, a drugi ističu njihovo prisustvo u Bizantskom Carstvu u 10. stoljeću. Treba istaknuti da veće tragove o Romima u povijesnim vrelima imamo stoljeće kasnije, kada prodiru s osmanlijskom vojskom na području Hrvatske. Primjerice, navodi se da je 1469. godine sa 14000 Osmanlija na području Krbave provalilo 2000 Roma, a sljedeće godine Osmanlije su provalile s Romima na područje Senja (Vojak, 2005, 108).

Romski nomadski način života ubrzo je naišao na otpor državnih vlasti zbog stalnih migracija i neželjenih stranih životnih običaja. Od 15. stoljeća državne vlasti počinju provoditi represivne mjere protiv njih radi sprečavanja nomadskog i poticanja prelaska na sjedilački način života. Unatoč početnoj toleranciji prema romskim nomadima, državne i crkvene vlasti označit će Rome kao nemoralne nevjernike, te ih u skladu s time početi progoniti na različite načine. Potrebno je istaknuti da je Hrvatski sabor krajem 16. i početkom 17. stoljeća donio nekoliko važnijih odredbi kojima je odredio porezna davanja i zabranio daljnja romska naseljavanja (Vojak, 2005, 108).

Tek u 17. stoljeću spominju se Romi na području Podravine, i to u vezi krštenja djeteta ciganskog vojvode 1688. godine u Legradu. Zasiurno su Romi i ranije bili u Podravini, vjerojatno kao dio njihova nomadskog migracijskog puta, a tek manji dio njih naselio se na tom području. U prvoj polovici 18. stoljeća hrvatsko plemstvo pod banom Josipom Esterhazyjem je Romima, zbog njihovog kriminalnog ponašanja na području Podravine postavilo kapetana Marka Nemca koji je imao zadatak kontrolirati podčinjene cigane. S tom je namjerom ban Esterhazy izdao polovinom kolovoza 1738. godine posebnu naredbu u vezi Roma, a u njoj je propisao da se oni podčine kapetanu, te regulirao njihova porezna davanja kapetanu, državi i lokalnim vlastima (Vojak, 2005, 109).

O položaju Roma upućuju i uredbe carice Marije Terezije iz 1761. i 1767. te uredba cara Josipa II iz 1783. godine. Njima su regulirana prava i obveze Roma, te određuje strogu zabranu čergarenja, skitnje i svakog nomadskog kretanja. Romi moraju prihvatiti seosku nošnju, službeni jezik, kućni broj u naseljima i daje im se za pravo bavljenje kovačkim zanatom i glazbom. Velike skupine Roma dolaze iz Rumunjske u Hrvatsku u 19.st. i pripadaju plemenskoj skupini Koritara, a naseljavaju područje Međimurja i Podravine. Uz prisutne Kalderaši Lovare, Koritari čine jezgru današnjeg romskog pučanstva u Hrvatskoj (Hrvatić, 1996, 915).

Na području Virovitičke županije broj Roma se kretao oko 600, a na području Križevačke županije manje od 100. Reforme Marija Terezije i Josipa II nisu polučile veći uspjeh u asimiliranju i trajnom naseljavanju romskog stanovništva. Matasović piše o životu Roma poslije جوزيفinskih reformi i ističe da Romi ostadoše dakle pri kraju sela u kućercima od ćerpića i drva, baveći se kovačijom, glazbog i konjokradom, te stojeći svakoj lupeštini na uslugu. Drugi boraviše više po šumama ili podno mostova, u špiljama i zakucima, odakle su izlijetali na prosjačenje i vraćanje. Cigani su znali obijati pragove plemićkih dvorova. Onaj dio Roma koji se stalno selio na području Podravine može se uočiti u matičnim knjigama rođenih, vjenčanih i umrlih pojedinih župa. Tako se na području Pitomače od početka 19. stoljeća bilježe romska prezimena i njihova zanimanja npr. zingari, Cigani Koritari, Drobni kovač (Vojak, 2005, 110).

Važno je istaknuti ukidanje romskog ropstva na području Rumunjske polovinom 19. stoljeća, koje je dovelo do romskih migracijskih kretanja i naseljavanja na području Podravine. U tom se razdoblju naseljava romsko pleme Koritari koji se razlikuju od ostalih naseljenih romskih plemena jer koriste rumunjski dijalekt *ljimba d bjaš*. Zanimljivo je istaknuti da su austrijske i hrvatske vlasti od početka 50-ih godina 19. stoljeća počele s dodatnim zakonskim reguliranjem romskog pitanja. Banska vlada u Zagrebu je u lipnju 1851. godine donijela popis da se ciganske čete kao i pojedini cigani, moraju u svoja mjesta otpraviti ako bi se bez stanovite svrhe ili zasluge klatarili. Kasnije će naseljavanje Roma postati velik problem za zemaljsku vladu u Zagrebu koja će donijeti zakonske naredbe o sprečavanju romskog nomadskog kretanja i usmjeravati se na njihovo stalno naseljavanje (Vojak, 2005, 110).

3.2. ROMI NA PODRUČJU PODRAVINE (1880.-1941.)

Zakonsko reguliranje položaja romskog stanovništva nastavilo se i u ovom razdoblju. Odjel za unutarnje poslove do 1918. godine izdao je nekoliko važnih naredbi koje se odnose na sprečavanje romskog nomadskog kretanja i njihovo prisilno koloniziranje. Određenu ulogu u tome imalo je Hrvatsko – slavonsko gospodarsko društvo čiji je cilj bio razvoj Banske Hrvatske, a okupljalo je članove iz svih društvenih slojeva (plemstvo, građanstvo, kler, seljaštvo). Zagrebačka i pakračka podružnica društva su inicirale 1888. godine raspravu o rješavanju ciganskog pitanja. Razlog te inicijative je što se smatralo da su Romi skloni krađi i skitnjama. Unutar društva osnovan je posebni odbor koji je donio prijedloge za rješavanje ciganskog problema, a oni su upućeni zemaljskoj vladi koja je zatražila mišljenje županijskih skupština (Vojak, 2005, 110).

Vladin odjel za unutarnje poslove donio je naredbu od 27. lipnja 1893. g. kojom se zabranjuje romsko bezrazložno klatarenje i dolazak u pojedinu općinu bez ispravnih dokumenata, dopušta se domaćim Romima kretanje i bavljenje zanatima, te se određuje prisilna kolonizacija domaćih Roma. Područje Podravine graničilo je s prostorom Mađarske na kojem se nalazilo mnogo Roma. Dio Roma je prelazio granicu na Dravi, pri čemu bi ih granični oružnici uhitili. Zemaljska vlada je izdala 1916. godine naredbu o *Popisu cigana skitaca i o stalnom nadzoru nad njima*. Njena svrha je bila da s jedne strane svi za obranu domovine sposobni cigani prisegnu na vršenje nadležnih obrambenih dužnosti, a s druge strane služe kao radna snaga u gospodarskom poslu (Vojak, 2005, 111).

U Prvom svjetskom ratu pokušalo ih se koristiti kao vojnike. Romi su često bježali iz vojske i proglašavani su dezerterima. Nakon Prvog svjetskog rata položaj Roma je reguliran *Naredbom Ministarstva unutrašnjih dela* broj 35523 od 31. siječnja 1922. godine. Problem Roma se i dalje nije uspješno rješavao, zbog nedovoljno razrađenih zakonskih propisa i njihova neprovođenja u praksi. Oto Frangeš je kao jugoslavenski senator 1937. g. potaknuo parlamentarnu raspravu s ciljem rješavanja tog problema. Banska uprava u Zagrebu pod načelnikom Kučićem uputila je općinama poziv da se iznesu prijedlozi za rješenje tog pitanja (Vojak, 2005, 112).

4. ROMSKI PLEMENSKI I GOSPODARSKI SUSTAV

Za razumijevanje položaja Roma potrebno je poznavanje specifičnog plemenskog i gospodarskog sustava. Upravo je pleme karakteristična forma za Rome. Plemenska zajednica povezana je srodničkim vezama, običajnim i jezičnim korpusom i gospodarskim interesom. Karakteristično je da imaju:

1. obitelj (primarna), a pandan je čerga (pokrivena kola) dom za romsku obitelj – otac, majka i mlada djeca,
2. proširena obitelj (familija) – vitcha, srodnička zajednica od nekoliko obitelji (braća s obiteljima),
3. obitelska udruga velika vitcha obično ima nekoliko desetaka članova i zajedničkog pretka po kojemu se naziva, prezimena su ista bez obzira na odlaske pojedinih članova iz velike vitche,
4. plemenska skupina – sastoji se od dvije ili više velikih vitcha, a može brojiti od desetak do više stotina čergi, obično priznaje vlast plemenskog vođe.

Najbolji primjer je Međimurje gdje Romi žive u satelitskim naseljima prema srodničkim pravilima npr. Trnovec. Zanati su osnovna gospodarska djelatnost koja je održala Rome tijekom seoba, a umijeće se prenosilo u okviru obitelji i plemena. Najrašireniji zanat je kovački, a tradicionalno se bave trgovinom, obradom drva i posebno glazbom i plesom. Romske žene često su prosile, poznate su po gatačkim vještinama i skupljanju sekundarnih sirovina (Hrvatić, 1996, 916).

4.1. ROMSKA OBITELJ I NACIONALNI IDENTITET

Za formiranje romske obitelji postojala su dva već prevladana načina: kupnja (razmjena) i otmica djevojke ali sve više kroz simbolički aspekt. Kroz obiteljske odnose regulira se status u plemenu. Uloga žene, majke u obitelji posebno je važna, budući da je njezin zadatak odgoj djece, uz mnoštvo drugih gospodarskih i kućanskih poslova, ženin položaj je često marginaliziran. Romska obitelj ima posebnu važnost u očuvanju romskog nacionalnog identiteta u Hrvatskoj. Kroz temeljne funkcije romske obitelji – biološku, odgojnu, gospodarsku, kohezijsku, kulturalnu – odvija se proces oblikovanja nacionalnog identiteta Roma. Za formiranje nacionalne samosvijesti Roma u Hrvatskoj nedostaje

jedinstveni prihvaćeni sadržaj u oznakama nacionalnog identiteta: imenu, svjetonazoru, povijesnim simbolima, kulturnim obilježjima i jeziku (Hrvatić, 1996, 917).

5. ROMSKE ORGANIZACIJE

Stranka Roma Hrvatske (sjedište u Bjelovaru) osnovana je 1991. g. kao prva romska organizacija nakon demokratskih promjena. Sudjelovala je na izborima za Sabor Republike Hrvatske, no kako Romi nisu imali mogućnost izbora zastupnika, predstavnika nacionalne manjine, tada nisu bili prisutni u Saboru. Stranka Roma ima tri podružnice (Čakovec, Pitomača, Donji Miholjac) i središnjicu u Bjelovaru koja ima 268 članova. Na razini lokalne samouprave stranka ima predstavnika u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Temeljne odrednice stranačkog programa su: zalaganje za punu političku, socijalnu i nacionalnu afirmaciju Roma, uz poštivanje ljudskih i manjinskih prava, te očuvanje romske tradicije i načina života. Stranka Roma Hrvatske djeluje u političkom životu, surađuje s drugim strankama i nastoji postati reprezentat romskih političkih interesa u Hrvatskoj. Osnivanje Saveza udruženja Roma Hrvatske (Cidinipe Romano ani Croatia) 1991. godine jedan je od segmenata u procesu oblikovanja romske nacionalne zajednice. Značaj Saveza udruženja Roma Hrvatske, u periodu nakon osnivanja je velik kao jedinstvene, pluralističke i demokratske organizacije koja je okupljala Rome u Hrvatskoj bez obzira na jezik – dijalekt, političku vjersku ili socijalnu pripadnost (Hrvatić, 1996, 76).

Temeljni sadržaji djelovanja bili su: organiziranje Roma u Hrvatskoj, rješavanje pitanje stanovanja i urbanizacije naselja, zapošljavanje, zdravstvena i socijalna zaštita, odgoj i izobrazba, kulturno – umjetničke aktivnosti, informiranje i izdavaštvo, te političko djelovanje. Osnovana su kulturno - umjetnička društva u Čakovcu, Sisku i Kutini. Obilježava se svjetski Dan Roma 8. travnja, a organizirani su susreti romskog folklor, tematske tribine i posjeti Romima u Hrvatskoj i susjednim zemljama. Zajednice Roma Hrvatske nova je udruga hrvatskih Roma osnovana u veljači 1996. godine. Zajednica Roma Hrvatske želi intenzivirati kulturnu, športsku i prosvjetnu djelatnost u udruženjima Roma, a i inicirati rješavanje zajedničkih problema Roma u Hrvatskoj (Hrvatić, 1996, 78).

5.1. USTAVNO-PRAVNI POLOŽAJ ROMA U HRVATSKOJ

Proces ustroja nacionalne zajednice Roma Hrvatske uza sve aktivnosti i inicijative, nesumnjivo ovisi o inauguriranju i provedbi ljudskih i manjinskih prava Roma koja proizlaze iz Ustava Republike Hrvatske. Prema članku 14. i 15. Ustava regulirana su prava i slobode svih građana kao: jednakost pred zakonom, neovisno o rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom porijeklu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama. Pripadnicima manjina jamči se sloboda izražavanja pripadnosti, služenje jezikom i pismom, te kulturna autonomija. Specifična manjinska prava detaljnije su regulirana u Ustavnom zakonu o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj, kao što su pitanja:

- ravnopravnost i poticanja svestranog razvoja etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina (članak 3.)
- razvoj odnosa etničke i nacionalne manjine s narodom u matičnoj državi, unapređivanja njihovog nacionalnog, kulturnog i jezičnog razvoja, kao i pravo na samoorganiziranje i udruživanje (članak 4.)
- pravo na kulturnu autonomiju (članak 5.)
- slobodne upotrebe svojeg jezika i pisma (članak 7.)
- slobodnog posjeda i uporabe znamenja i simbola (članak 9.)
- mogućnost organiziranja informativne i izdavačke djelatnosti na vlastitom jeziku i pismu, te osnivanja kulturnih i drugih društava radi očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta (članak 10. i 11.)
- zaštita spomeničkog blaga i cjelokupne kulturne baštine (članak 12.)
- odgoja i obrazovanja na vlastitom jeziku i pismu, prema posebnim programima u kojima je primjenjeno sadržana njihova povijest, kultura i znanost, ukoliko to žele (članak 14. i 15.)
- pravo na zastupljenost u predstavničkim tijelima lokalne samouprave (članak 18., 19. i 20.) (Hrvatić, 1996, 80).

6. JEZIK ROMA

Romski jezik ili romani chib pripada sintetičkom tipu jezika. Vokalski i konsonantski sustav, deriviran iz sanskrta, ima 38 zajedničkih znakova za sve romske dijalekte. Gramatički sustav romani chiba ima osam padeža. Imenice imaju dva roda (muški i ženski), dok je srednji nestao, te dva broja (jednina i množina). Glagolski sustav ima pet glagolskih vremena (prezent, perfekt, imperfekt, pluskvamperfekt, futur)- (Gostl, 1989). Romani chiba potječe iz jezične skupine sjeverne Indije (porječje Inda – Pendžab). Jedan je od brojnih dijalekata (kašmiri, hindi, gujarati, pendžabi...) indo – arijske skupine jezika. Velik utjecaj na razvoj romani chiba imali su perzijski, grčki, armenski i rumunjski jezik, no Romi su rado posuđivali riječi iz mnogih jezika tijekom seoba: mađarskog, ruskog, njemačkog, poljskog, hrvatskog, što znatno otežava standardizaciju jezika (Redzosko, 1992, 21).

Podjelu romskih dijalekata koju je formirao M. Cortiade, obuhvaća tri skupine dijalekata:

1. balkansko – karpatsko – baltička skupina: najranije je nastala, a obuhvaća erlijski (Makedonija, Bugarska); fićirski i chandurski (Grčka); ursarski dijalekt (Rumunjska) i dijalekte u Albaniji i Slovačkoj, Poljskoj, baltičkim državama i Rusiji.
2. gurbetsko – čergarska skupina: proširila se u zapadnoj i srednjoj Europi. Obuhvaća đambaski (Makedonija), filipidžski (Grčka), gurbetski (Srbija), čergarski (Bosna i Hercegovina) dijalekt.
3. kalderaško – lovarska skupina: nalazimo je u Europi (i u Hrvatskoj) i obje Amerike.

Uz ove dijalekte specifičan je *calo* dijalekt španjolskih Gitana koji ilustrira put dolaska Gitana (Roma) na Iberijski poluotok, budući da sadrži više od 2000 riječi (Cortiade, 1991). Funkcija jezika kod Roma je višeznačna: komunikacijska (razumijevanje unutar plemenskih skupina), kulturalna (očuvanje nacionalnog identiteta), gospodarska (sredstvo kod obavljanja pojedinih poslova – gatanje, trgovina...) (Hancock, 1994). Romi dugo nisu koristili pismo, no potreba svakodnevne komunikacije uvjetovala je nastanak hijeroglifskih znakova – patrina (patrin ili list s drveta). Patrin se najčešće piše na vanjske zidove kuća, ograda, drveće... i predstavlja obavijest za romsku skupinu koja je u blizini i koja će kasnije naići, a u svrhu prošnje, trgovine, gatanja,...Znakovi su jednostavni i imaju simbolički karakter. Potreba standardiziranja romskog jezika kroz dosljednu primjenu u knjigama, madijimai tisku, posebno školama gdje se nastava odvija na romani chibu ili se samo uči romski jezik (Clebert, 1967, 233-234).

7. VJERA I RELIGIJA ROMA

Postoji rašireno mišljenje kako su Romi površni, povremeni vjernici. Razlog je svakako u romskom prihvaćanju religije sredine, pa čak i spajanje elemenata pojedinih religijskih vjerovanja. Romi su tijekom seobe prilagođavali svoju vjeru vanjskim manifestacijama i zahtjevima religija zemalja u kojima su obitavali. Kao i ostali narodi, Romi su stvorili mitološki sustav koji proizlazi iz vlastite kulture, ali nije ostao sačuvan kao osnovno vjerovanje suvremenih Roma (Mroz, 1971, 17). Prvotno romsko vjerovanje bilo je monoteističko, vjera u jednog svemogućeg boga – o Del kao izvor dobra, te postojanje o Bengha kao izvora zla. U predaji romskog plemena Kalderaša pojavljuju se i različiti biblijski motivi rođenja prvih ljudi, kulta Mjeseca, Sunca i zvijezda, no legende su često samo pogrešno interpretirani dijelovi, istočnih i kršćanskih vjerovanja s kojima su se Romi susretali. Bez obzira što su Romi izvornu vjeru zaboravili ili transformirali ili potpuno prihvatili vjeru sredine, danas pokazuju čvrstu vjeru i posebno vanjske izražaje.

Romi redovito sudjeluju u pučkim pobožnostima, a poznata su katolička romska hodočašća u *LES SAINTES-MARIES-DE-LA MER* u Francuskoj gdje se štuje Crna Sara. Romi su rado prihvatili i pobožnost svetaca pojedinih zemalja (Sv. Juraj, Sv. Ante...), još rado vjeruju u duhove – vile (Bibijaka), a posebno štuju mrtve (Riboldi, 1968, 18). Od doseljenja u Europu traje proces evangelizacije Roma. U katoličkoj crkvi djeluju brojne institucije koje se posredno i neposredno brinu za upoznavanje, učvršćivanje, svjedočenje i prakticiranje vjere kod Roma. Važan je pravilan pristup Romima, koji iako žive na socijalnoj margini, nisu i na periferiji zanimanja crkve (Estevez, 1990, 12-13).

Kao primjer konkretnog djelovanja spominjemo vjerske škole u Francuskoj. Škole djeluju na tri razine: nacionalnoj, lokalnoj i regionalnoj, a organiziraju se za nomade i Rome. Temeljni model ima nekoliko dijelova, a realizira se kroz poučavanje, zajednički život, euharistiju i sudjelovanje u molitvama. Pastoralni rad se odvija u homogenoj skupini (desetak bračnih parova s djecom). Pojedini ciklus može trajati i do tri godine, a učestalost je različita, od dva do deset dana mjesečno. Škola se obično održava u župnoj kući, ali su djeca paralelno uključena u redovnu školu. U vjerskim se školama razvija i jezik, tako da su dobar primjer velikih mogućnosti koje takvi oblici odgoja i izobrazbe mogu imati u upoznavanju određenih sadržaja, stvaranja navika i integracije u društvena zbivanja okružja u kojem Romi žive. Religija i vjera važan su dio života Roma, koji može biti uz duhovno obogaćivanje i put, pomoć kod željenih strukturalnih promjena načina života, odnosa prema školi, te integriranja u socijalnu zajednicu (Houfe, 1990, 62-84).

8. ROMSKA KULTURA I UMJETNOST

Romska kultura i umjetnička postignuća rezultat su susreta međusobnih utjecaja, ali i izvorne naslijeđene potrebe za stvaranjem. Umjetnost Roma nastaje iz shvaćanja života, kao trajnog traženja smisla bivstvovanja. Središnji pojam romske kulture je sreća. I upravo u potrazi za njom nastala su mnogobrojna vrijedna kulturna umjetnička djela. Nesumnjivo je kako romski narod ima vlastitu kulturu koja ga je održala kroz povijesna zbivanja, nimalo pogodna za razvoj kulturnog identiteta i umjetnosti. Nedostatak pisanih književnih djela zbog života na rubu civilizacije mogu nadoknaditi sjajna umjetnička postignuća u glazbi, plesu i umjetničkom obrtu, ali i različitim kraćim književnim formama: pričama, pjesmama, legendama, poslovicama..., koje su usmenom predajom preživjele do danas (Lackova, 1993).

9. KONCEPTUALIZACIJA SUSTAVA ODGOJA I IZOBRAZBE ROMA U HRVATSKOJ

Proces iniciranja i ostvarivanja pojedinih specifičnih oblika izobrazbe za Rome, kao i znanstveno – istraživački projekti intenzivirani su tijekom posljednjih pet godina kao dijelovi globalnog pristupa konceptualizaciji. Iako su Romi u Hrvatskoj u izrazito nepovoljnijem položaju od ostalih nacionalnih manjina (prema stanju postojećih školskih i nastavnih oblika), nije se u ovom slučaju krenulo stihijski ili nekritičkim preuzimanjem postojećih hrvatskih i inozemnih iskustava. U koncipiranju elemenata ili ustroja specifičnog školskog sustava, i prosvjetne vlasti i romska nacionalna zajednica (ako žele stvarni napredak u području odgoja i izobrazbe romske djece) moraju poticati istraživanja i uvažavati važne čimbenike:

1. posebnosti romskog nacionalnog i kulturnog identiteta (jezik, plemenski i gospodarski ustroj, kultura i umjetnost, vjerska pripadnost, stil života...)
2. teorijske okvire pojedinih aspekata pristupa odgoju i izobrazbi Roma u svijetu i Hrvatskoj
3. stvaran broj i raspršenost romskog pučanstva u Hrvatskoj
4. smjernice i modele europskih asocijacija, mogućnosti unutar zakonske regulative u Hrvatskoj, te iskustva drugih nacionalnih manjina u Hrvatskoj s razvijenijim specifičnim elementima školskog sustava

5. znanstvenu elaboraciju svjetskih i nacionalnih (hrvatskih) iskustava u interkulturalnom pristupu odgoju i izobrazbi
6. rezultate primijenjenih eksperimentalnih programa (projekata) pojedinih specifičnih školskih i nastavnih oblika za Rome
7. realne mogućnosti unutar postojećeg školskog sustava i organizacijskih oblika nastave na jeziku nacionalnih manjina (Hrvatić, 2000, 272-273).

Za svako od ovih područja ostvareni su u Hrvatskoj interdisciplinarni projekti koji mogu tek komplementarnim rezultatima biti sastavnica ustroja hrvatskog modela školskog sustava za pripadnike romske nacionalne manjine. Uvažavajući europske smjernice i inicijative prema interkulturalnoj izobrazbi uz konstruktivnu suradnju romskih zajednica i stvaranju uvjeta za očuvanje romske kulture i jezika, u razdoblju od 1994. do 2000. godine inicirani i realizirani su progami: Ljetna škola djece Roma i Romska odgojna zajednica te otvoren Romski predškolski centar. Ljetna škola djece Roma prvi puta je održana u Zagrebu 2.-12. srpnja 1994. godine, kao dopunska nacionalna škola za pripadnike romske nacionalne manjine. Polaznici su bili učenici iz romskih naselja iz cijele Hrvatske (različita socijalnog, kulturnog, plemenskog, jezičnog i vjerskog okružja), a organizatori su bili Savez udruženja Roma Hrvatske, Odbor za pastoral Roma – HBK, uz potporu Ministarstva prosvjete i kulture. Temeljne osobine su bile: očuvanje nacionalnog identiteta i razvoj samosvijesti o pripadanju romskom narodu, upoznavanju *romani chiba*, romskog jezika i dijalekata kojim Romi govore u Hrvatskoj, upoznavanje s poviješću romskog naroda, kulturnim i tradicijskim postignućima, stvaralaštvo na romskom jeziku i upoznavanje romske umjetnosti. Nastavni program ljetne škole oblikovan je prema zahtjevima temeljnih zadataka i vezan za specifičnost romskog jezika, povijesti, kulture, umjetnosti, folklora, vjerovanja, tradicije i načina života. Raspored nastavnih sati postavljen je asimetrično (četiri nastavna sata dnevno). Posebno je pripremljen nastavni materijal na romskom jeziku: dijelovi romske početnice egzemplarni primjeri iz romske književnosti o Romima, audio i video snimke autentične romske glazbe i plesa (Hrvatić, 2000, 273-274).

Romska odgojna zajednica predstavljala je pedagošku inovaciju u okviru školovanja pripadnika nacionalnih manjina u Hrvatskoj. Postoje poticaji romske odgojne zajednice na interkulturalnom području u: omogućavanju romskoj djeci snalaženja u odnosu s drugim ljudima iz okružja u kojem žive, doživljaj i prožimanje vlastitih drukčijih kulturalnih obilježja i interkulturalnom odgoju i izobrazbi – povezanosti i uzajamnom odnosu različitih kultura i procesu socijalizacije djece Roma. Prva romska odgojna zajednica održana je u Zapolju 1995. godine, a druga u Brezovici 1996., a treća u Zagrebu-Rimu 1997. gdje su

sudjelovali polaznici iz romskih naselja Međimurja, Nove Gradiške, Karlovca, Bjelovara, Zagreba. Primarni zadatak te zajednice je učenje, život u zajednici i sudjelovanje polaznika ne roma, što podrazumijeva odgovornost učitelja i učenika za uključivanje svih polaznika u interakcijski nastavni proces i stalnu međusobnu suradnju koja se ne prekida ni nakon završetka pojedinog ciklusa. Načelo Romske odgojne zajednice glasi *biti zajedno – noj un fi grmad* što su učitelji i polaznici dosljedno poštovali i kao prava pedagoška zajednica ispunili program uvažavanjem, tolerancijom i povjerenjem (Hrvatić, 2000, 274).

Nadalje, Romski predškolski centar Ceferino Jimenez Malla prva je odgojno-izobrazbena ustanova koja kontinuirano ostvaruje različite predškolske i nastavne programe za romsku djecu u Hrvatskoj. Do osnutka centra u zagrebačkom naselju Kozari putovi, zanemariv broj romske djece polazio je osnovnu školu, prolaznost je bila mala, a romska djeca nisu poznavala ni hrvatski, ni romski jezik. Imala su slabije razvijene radne, higijenske i zdravstvene navike. Posebo je važno da su Romski predškolski centar osnovali sami Romi, uvidjevši kako je odgoj i izobrazba važan poticaj pri rješavanju i drugih problema s kojima se romska zajednica susreće. Osnovna ideja romske škole je priprema djece predškolske i mlađe školske dobi za redovitu školu. Odgojno-izobrazbena djelatnost u Romskom predškolskom centru odvija se u nekoliko programa: poznavanje i obogaćivanje hrvatskog jezika i pisma, kao pripreme djece za osnovnu školu, njegovanje romskog jezika (romani chiba), romske povijesti i kulture glazbena kultura – upoznavanje i njegovanje glazbene tradicije Roma, likovna kultura – razvoj motorike i upoznavanje s romskom umjetnošću, športske i rekreativne aktivnosti, igraonice (romske priče, pjesme, plesovi i običaji), zdravstveni odgoj – osobna higijena, očuvanje zdravlja i suradnja s obiteljima učenika, ekološki sadržaji – očuvanje okoline i življenje u skladu s prirodom, priredbe – u funkciji socijalizacijskih i intergacijskih procesa, posjeti, izleti, ljetovanja (Hrvatić, 2000, 275).

10. ADMINISTRATIVNI USTROJ ROMSKOG ŠKOLSKOG SUSTAVA

Specifičan administrativni ustroj romskog školskog sustava proizlazi iz nedostatnih mogućnosti prijedloga rješenja, utjecaja na oblikovanje i konceptualizaciju odgoja i izobrazbe romske djece koje ima romska nacionalna zajednica, a trebale bi ga pružati nadležne institucije: Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske → županijski uredi za prosvjetu → škole. Nema sumnje kako je školska autonomija Roma u Hrvatskoj proces, a proizlazi iz kulturne autonomije kao izraza potrebe očuvanja i razvoja nacionalnog identiteta Roma u sferi jezika, kulture, umjetničkog izražavanja, nakladništva, medija..., ali i primarnog

i zajedničkog interesa i Republike Hrvatske i romske nacionalne zajednice. Jedan od mogućih temeljnih oblika u administrativnom ustroju je formiranje Romskog pedagoškog savjeta, na državnoj razini, kao reprezentativnog tijela i izraza individualnih i kolektivnih interesa pripadnika romske zajednice. Uz romski pedagoški savjet, područja odgoja i izobrazbe pratila bi primjerena tijela na županijskoj razini, te mentori – Romi, veza škola – lokalna romska zajednica. Budući da su polazišna iniciranja eksperimentalnih projekata (programa) ljetne škole djece Roma i romske odgojne zajednice interkulturalni pristup i komunikacija, slijedom aktivnosti i u konceptualizaciji sustava jasno je kako bi administrativni ustroj romskog školskog sustava omogućavao ostvarivanje integracijske koncepcije odgoja i izobrazbe, a utjecao na onemogućavanje marginalizacijskih, segragacijskih ili asimilacijskih pojava, oblika ili metoda. Romski pedagoški savjet predstavljao bi stručno povjerenstvo kojem je cilj globalna artikulacija pitanja iz područja odgoja i izobrazbe Roma u Hrvatskoj, kao savjetodavnog i korektivnog tijela Ministarstva prosvjete. Cilj mentora je pomoć učenicima u učenju, pomoć u profesionalnoj orijentaciji pronalaženju zaposlenja romskoj mladeži, posredovanje u slučaju konflikta Roma s lokalnom samoupravom, rješavanje razmirica između Roma, urbanizacija, očuvanje okoliša... (Hrvatić, 2000, 276).

11. SPECIFIČNI SUSTAV ODGOJA I IZOBRAZBE ZA ROME U HRVATSKOJ

Postojeći sustav odgoja i izobrazbe u Republici Hrvatskoj, iako pruža jednake mogućnosti za svu djecu, nije dosta fleksibilan za specifične potrebe romskih učenika. Uvažavajući činjenice kako romska djeca gotovo nisu uključena u predškolski odgoj, kako nisu utemeljene romske škole (dvojezična nastava, predmeti iz nacionalne kulture), u školskom sustavu nema učitelja Roma ili oni koji bi poznavali romski jezik, kako je prolaznost u osnovnim školama vrlo niska..., dolazi se do zaključka da kako su potrebne inovacije, te postupno utemeljenje specifičnog sustava odgoja i izobrazbe za Rome (Hrvatić, 2000, 278).

PREDŠKOLSKI ODGOJ: polazeći od općih načela, može se uočiti važnost predškolskog odgoja za romsku djecu. Kako romska obitelj ne može realizirati svoju odgojnu funkciju (skladni obiteljski odnosi, primjeren položaj djeteta u obitelji, zrelost i razina pedagoške kulture roditelja, sređene gospodarske prilike), organizacija i realizacija predškolskog odgoja u većoj bi mjeri trebala biti povjerena predškolskim ustanovama.

Romski dječji vrtić u kojem bi romski, uz hrvatski bio govorni jezik, temeljni je tip ustanove za odgoj romske djece predškolske dobi. Uz govor i opću informiranost, što obuhvaća razvijanje radnih i kulturnih navika, u vrtiću se usvaja i zdravstvena i tjelesna kultura, u funkciji higijenskih navika i očuvanje okoliša s obzirom na okružje u kojem romska djeca odrastaju. Obuhvaća dob djece od tri do sedam godina. Rješenja su moguća u dva pravca: aktivna izgradnja dječjih vrtića u naseljima, proširivanje odgojnih skupina u mjestima u blizini naselja ili doslovno provođenje odgojno-izobrazbenog programa predškole (kao obvezatnog za svu djecu koja nisu obuhvaćena temeljnim vrtićkim programom. Predviđeni program 150-170 sati u godini prije polaska u osnovnu školu za romsku djecu valjalo bi produžiti na dvije godine zbog slabijeg poznavanja hrvatskog jezika (Hrvatić, 2000, 278-279).

OSNOVNA ŠKOLA: najvažniji je segment za Rome, budući da je velik dio učenika Roma ne završava i tako nema mogućnosti nastavka školovanja, ni kasnijeg zapošljavanja. Prisutna je slaba suradnja: dječji vrtići $\leftrightarrow$ roditelji $\leftrightarrow$ učitelji prvog razreda, dio romske djece dolazi u školu unaprijed preplašeno onim što ih očekuje. Osnovna škola za učenike Rome je odgojna i integracijska institucija. Uvažavajući realno jezično stanje za učenike Rome, potrebno je ustrojiti tri modela realiziranja nastave na romskom jeziku. Tip A osnovne škole: predviđen za područje sa znatnim brojem učenika Roma, gdje je romani chiba dominantan u komunikaciji. Dodatni nastavni sadržaji iz romskog jezika i književnosti, povijesti, zemljopisa, likovne i glazbene kulture realizirali bi se tijekom cijelog trajanja osnovne škole. Također podrazumijeva izradu romske početnice, udžbenika i priručnika i izobrazbu učitelja Roma (Hrvatić, 2000, 280).

Tip B osnovne škole: u okružjima gdje učenici Romi poznaju romski i hrvatski jezik u mjeri da mogu pratiti nastavu na oba jezika – dvojezična, višejezična okružja. Svi se nastavni predmeti ravnopravno predaju i na romskom i hrvatskom jeziku, uz kombinaciju na jednom satu ili sukcesivno tijekom više nastavnih sati. Nakon cjelokupne nastave na romskom jeziku, postupno se uvodi hrvatski jezik – *immersion* programi. Dvojezična nastava potiče usvajanje i očuvanje romskog jezika, te je pogodna za izvannastavne i izvanškolske oblike. Mogu je polaziti i Romi i neromi. Tip C osnovne škole: većinsko romsko pučanstvo (romski jezik-govorni), mješovito romsko pučanstvo (romski jezik nije u dnevnoj upotrebi), pojedine škole u većim gradovima u koje bi na dio nastave dolazili učenici Romi i neromi iz škola šireg okružja. Nastavni program jednak je kao za nastavu na hrvatskom jeziku, a učenici Romi polaze izbornu nastavu iz dopunskog nacionalnog programa. Ima funkciju očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta. Potrebni su minimalni uvjeti, uz dobru pripremu nastavnog plana i programa i nastavnih materijala (Hrvatić, 2000, 282).

SREDNJA ŠKOLA: tip 1. srednje škole – provodio bi se u školama u kojima je dostatan broj učenika za ostvarivanje predmeta dopunskog nacionalnog programa – nacionalne kulture kao fakultativni program za učenike Rome i nerome, a prema kriterijima koji vrijede za ostale nacionalne manjine. Tip 2. srednje škole – romska srednja škola (gimnazija) predstavlja most prema realizaciji specifičnog sustava odgoja i izobrazbe za Rome u Hrvatskoj. Pokretanje romske gimnazije imalo bi mnogostruko značenje: odgojno, izobrazbeno, kulturno, političko, socijalno.. Romska gimnazija bi omogućila školovanje učenika Roma prema specifičnom nastavnom programu: dvojezična nastava, uz dodatne sadržaje iz romskog jezika i književnosti, povijesti, zemljopisa, umjetnosti ili redovit program gimnazije na hrvatskom jeziku uz inkorporirane dodatne nastavne predmete (Hrvatić, 2000, 283).

VISOKO ŠKOLSTVO: školovanje odgajatelja i učitelja Roma predstavlja nezaobilazan prema ostvarivanju specifičnog sustava odgoja i izobrazbe za Rome. Uz studij predškolskog odgoja i učiteljski studij razredne nastave, važno bi bilo utemeljiti studij katedru romskog jezika, kao znanstvenog i nastavnog studija. Formiranje instituta za romologiju osiguralo bi sustavniji pristup još nepoznatim ili neistraženim dijelovima jezika Roma u Hrvatskoj, tradicije i običaja, folklora, povijesti, umjetnosti, odgoja i izobrazbe (Hrvatić, 2000, 283-284).

12. IZLOŽENOST ROMA VIKTIMIZACIJI KAZNENIM DJELIMA

Prema studijima, žrtve ekstremističkog kriminaliteta pripadaju skupinama stanovništva koje su diskriminirane s obzirom na različite kriterije kao što su rasa, religija, etničko podrijetlo, seksualna orijentacija, tjelesni hendikep ili spol. Navedeno potvrđuju i podaci različitih višegodišnjih istraživanja koji su pokazali da su određene skupine odnosno populacije bile izloženije viktimizaciji nego ostali stanovnici. Saznanja o većoj viktimizaciji pojedinih manjinskih skupina posebno su važna s obzirom na to da iskustvo viktimizacije ekstremističkim nasiljem, a posebno reakcija društva na takvo iskustvo pojedinca, ozbiljno utječu na način na koji pripadnici etničkih, rasnih, vjerskih ili bilo kojih skupina koje su objekt napada misle, osjećaju i djeluju u društvenoj zajednici. U Republici Hrvatskoj, pa tako i na području Istre, može se pretpostaviti da su Romi kao manjinska skupina na području Istre nezadovoljni zaštitom koju im društvo pruža, odnosno da su, upravo zato što su specifična

manjinska skupina, češće žrtve pojedinih kaznenih djela. Naime, stanovništvo svake lokalne zajednice ima potrebu i pravo za sigurnošću i zaštitom, te će ako se ne osjeća sigurnim izostati njihov angažman u suradnji s različitim institucijama, prije svega s policijom. Upravo je taj problem naglašen u pripadnika manjinske skupine Roma, što je nerijetko jedan od bitnih razloga njihova nesudjelovanja u inicijativama zajednice. Romi kao pripadnici manjinskih skupina u Republici Hrvatskoj, pa tako i na području Istre, nedovoljno sudjeluju u inicijativama zajednice koje su za njihovu dobrobit. Ostalo stanovništvo gotovo da i ne razumije njihov životni stil i kulturu, što dovodi do predrasuda, otpora, marginalizacije i izolacije. Specifičan način i života te manjinske skupine za razliku od ostalih još više dolazi do izražaja u relativnom homogenom društvu kao što je hrvatsko te stoga značajnije izražene (Radetić-Paić, 2010, 49-52).

13. ZAKLJUČAK

Romi kao autohtona i nacionalna zajednica u Hrvatskoj imaju bitnu interkulturalnu ulogu u hrvatskom društvu, odnosno njegovoj raznolikosti. Njihov dolazak, migracije, kao i specifičnost u obiteljskom, plemenskom i gospodarskom sustavu, ima bitnu važnost društvene uloge koja Romima pripada. Državne institucije Hrvatske su potrebne kako Romi ne bi više bili smatrani građanima drugog reda, ali i prestali živjeti u naseljima koja su odvojena bez socijalne pomoći. Školski sustav ima također bitnu ulogu u odgoju i izobrazbi romske populacije koja bi težila da postane vrijedan dio interkulturalnog okruženja države Hrvatske.

14. LITERATURA

1. Benjak, M., Hadži V. P. (2005). *Bez predrasuda i stereotipa; Interkulturalna komunikacijska kompetencija u društvenom i političkom kontekstu*. Rijeka: Biblioteka Dometi, Izdavački centar Rijeka.
2. Clebert, J.P. (1967). *Cigani*. Zagreb: Stvarnost.
3. Cortiade, M. (1991). *Romani versus*. Amsterdam: Institute for general linguistics.
4. Estevez, M. (1990). Encuesta a religio sas y gitanos, *Dialogo Gitano*, Madrid, 50:12-13
5. Gostl, I. (1989). *Jezik i kultura Roma u velikim svjetskim enciklopedijama*. Sarajevo: Institut za proučavanje nacionalnih odnosa.
6. Hancock, I. (1994). The History of American Hungarian Roma and their language, Roma, *Chandigarh*, 41: 11-19
7. Houfe, J. (1990). Une Ecole de la foi chez les gens du voyage, People on the move, Vatican
8. Hrvatić, N. (1996). *Odgoj i izobrazba Roma u Hrvatskoj*. Doktorska ditertacija, Sveučilište Filozofski fakultet, Zagreb.
9. Hrvatić, N. (1996). Romi u interkulturalnom okružju, *Druš. istraž.*, GOD.5, broj 5-6, Zagreb
10. Hrvatić, N. (2000). Odgoj i izobrazba Roma u Hrvatskoj, *Druš. istraž.* GOD. 9, broj 2-3, Zagreb, str. 267-290
11. Lackova, E. (1993). Mame vlastnu kulturu, Roma, Bratislava, 4-5:1
12. Mroz, L. (1971). *Cyganie, Ksiazka i Wiedza*, Varšava
13. Radetić-Paić, M. (2010). Izloženost romskog i ostalog stanovništva u Istri viktimizaciji kaznenim djelima, *Migracijske i etničke teme* 26, Pula, 1:49-65
14. Riboldi, M. (1986). Preghiere nelle lingua dei Rom, Roma, Roma, 1:18
15. Redzosko Y. (1992). Problems of orthography, *Patrin*, Amsterdam, 1:20-21
16. Vojak, D. (2005). Romi u Podravini, *Podravina*, Volumen 4, broj 7, Koprivnica